

Ks. Tomasz Jelonek (PAT, Kraków)

Mesjanizm w poglądach esseńczyków

Judaizm międzytestamentalny przejął ideę mesjańską ze Starego Testamentu i w ramach tego judaizmu nastąpił istotny rozwój doktryny mesjańskiej, przede wszystkim przejawiający się uformowaniem się oczekiwania na indywidualnego Mesjasza, posłannika Bożego na czasy eschatologiczne, których rychłego nadejścia spodziewano się wobec wydarzeń historycznych, jakie zaistniały. Szczególnie należy zwrócić uwagę na rolę założyciela ruchu esseńskiego, Mistrza Sprawiedliwości, w powstaniu wspomnianej idei. Odkrycie dokumentów w Qumran pozwoliło w pismach esseńskich odnaleźć pierwsze ślady oczekiwania na indywidualnego Mesjasza, idea którego pozwoliła na nowe odczytanie wielu tekstów biblijnych. W ich świetle przyszły Mesjasz będzie potomkiem Dawida i przyczyni się do wyzwolenia Izraela od jego wrogów. Dlatego powstały w ten sposób obraz Mesjasza miał wyraźny wymiar polityczny i w takiej postaci spotykamy oczekiwanie mesjańskie na kartach Ewangelii.

Często oskarżamy współczesnych Jezusa o zacieśnienie i upolitycznienie obrazu Mesjasza, a przez to zubożenie myśli Starego Testamentu. Zapominamy przy tym, że wydobyć tych myśli było możliwe dopiero po Zmartwychwstaniu Chrystusa, gdy On sam tłumaczył uczniom, co o Nim było napisane w Prawie i u Proroków. Dopiero relektura chrześcijańska odtworzyła starotestamentalny obraz Mesjasza, jakiego poprzednio nie znano. Dlatego oczekiwanie politycznego Mesjasza, potomka Dawida było nowym osiągnięciem w poznawaniu myśli objawionej, wymagającym dalszego udoskonalenia, a nie zubożeniem obrazu, gdyż obraz ten w prawdziwym wymiarze nie mógł jeszcze być odczytany.

Pojęcie Mesjasza u współczesnych Jezusa było już krokiem w kierunku odczytania obrazu starotestamentalnego i tak je trzeba rozumieć, choć pozostała jeszcze dalsza droga. Nie można jednak oskarżać Żydów

za taki obraz, jaki mieli, można jedynie postawić pytanie, w jakiej mierze czyny i słowa Jezusa powinny były dać im do myślenia, ale nawet uczniowie Jezusa nie rozumieli tego, co mówił On o prawdziwym zadaniu Mesjasza (zapowiedzi męki i śmierci) i spodziewali się, że Jezus dokona wyzwolenia (w sensie politycznym) Izraela, zabiegając między innymi o pierwsze miejsca w tak rozumianym królestwie mesjańskim.

Jezus unikał rozumienia Jego misji w kategoriach, które wówczas były powszechnie przyjmowane, stąd zaznaczony szczególnie w Markowej Ewangelii sekret mesjański starał się ukazać uczniom właściwy obraz, ale mogło się to udać dopiero po Jego zmartwychwstaniu.

Po naszkicowaniu drogi wiodącej ku pełnemu obrazowi mesjanizmu biblijnego zajmiemy się tym obrazem, jaki możemy odczytać z pism esseńskich, odkrytych w Qumran. To dziedzictwo Izraela – poglądy esseńskie na rozważany temat były nie tylko ich własnością, ale dzięki ich pismom możemy je poznać – stanie się odskocznią do chrześcijańskiego rozumienia mesjanizmu i będzie się dalej rozwijało w judaizmie, który świadomie odetnie się od tej drogi, na której mógłby w pełni zrozumieć swoje dziedzictwo już ukryte w pismach, jakie Izrael przyjmie za swoje księgi święte.

W pismach qumrańskich wielokrotnie słowo *mesjasz* odnosi się do postaci historycznych, jak to ma miejsce w całym Starym Testamencie, za wyjątkiem dwu wystąpień w Księdze Daniela, w których termin ten występuje po raz pierwszy i jedyny w sensie przyszłościowym (Dn 9, 25-26)¹.

W takim samym znaczeniu, odnoszącym się do przyszłej, a nawet eschatologicznej postaci, jest również mowa w pismach esseńskich oprócz wspomnianego wyżej znaczenia historycznego. Wyraźną wzmiankę o Mesjaszu znajdujemy w przepisach o zebraniach wspólnotowych w *Regule dla całego zgromadzenia*, znalezionej w grocie pierwszej.

To jest posiedzenie znakomitych ludzi, zwołanych na zebranie, na naradę zrzeczenia, kiedy poprowadzi Bóg mesjasza z nimi. Przyjdzie naczelny kapłan całego zgromadzenia Izraela i wszyscy jego bracia, synowie Aarona, kapłani zwołani na zebranie znakomitych ludzi. Zasiądą przed nim, każdy odpowiednio do swej godności, potem zaś zasiądzie mesjasz Izraela. Następnie zasiądą przed nim przywódcy tysiący Izraela, każdy odpowiednio do swej godności, odpowiednio do swego stanowiska w ich obozach i podczas ich przemieszczania się. Wszyscy przywód-

¹ Por. J. A. Fitzmayer SJ, *101 pytań o Qumran (Biblioteka Zwójów. Tło Nowego Testamentu, t. 4)* Kraków 1997, s. 64.

cy rodzin zgromadzenia wraz z mędrcami świętego zgromadzenia zasiądą przed nim, każdy odpowiednio do swej godności. Jeżeli przy stole razem się zgromadzą, wykładając chleb i moszcz, aby pić, nikt nie wyciągnie swej ręki po pierwszą porcję chleba i moszczu przed kapłanem. On winien bowiem pobłogosławić pierwszą porcję chleba i moszczu i wyciągnąć swą rękę po chleb najpierw, potem zaś winien wyciągnąć mesjasz Izraela swe ręce po chleb. Następnie winno błogosławić całe zgromadzenie zrzeczenia, każdy odpowiednio do swej godności. Według tej ustawy winni postępować przy każdym zastawieniu stołu, gdy zgromadzi się przynajmniej dziesięciu ludzi².

(1Q28a II 11–22)

1Q28a składa się z 51 wierszy na dwu kolumnach i odnosi się do reguły posiedzenia wspólnoty w czasach ostatecznych. Ostatni fragment mówi o uczcie, która odbędzie się z udziałem dwóch mesjaszy, królewskiego i kapłańskiego. Król – mesjasz (Mesjasz Izraela) ma podlegać mesjaszowi – kapłanowi (Mesjasz z Aarona) i synom Aarona³. O Mesjaszu Izraela dowiadujemy się w odpowiednich wierszach rozważanego tekstu:

1QSa 2, 12 – Bóg wzbudzi Mesjasza

1QSa 2, 14 – Mesjasz zasiądzie do uczyty

1QSa 2, 20–21 – Mesjasz wyciągnie rękę po chleb po kapłanach, a przed resztą zgromadzenia według ich godności⁴.

Po zaznaczeniu obecności w pismach esseńskich myśli o konkretnym indywidualnym Mesjaszu, który przyjdzie w czasach ostatecznych, przejdziemy do większych jednostek literackich, które przedstawiają mesjańską myśl esseńczyków. Będą to najpierw dwa teksty, znalezione w grocie czwartej, które nazwano *Testimonia* = świadectwa (4Q175) oraz *Florilegium* (4Q174).

² Cytowane za: P. Muchowski, *Rękopisy znad Morza Martwego. Qumran, Wadi Murabba'at, Masada, Nachal Chewer (Biblioteka zwojów. Tło Nowego Testamentu, t. 5) Kraków 2000, s. 40. (W dalszym ciągu stosować będziemy skrót: Muchowski: Tekst z podaniem strony).*

³ Por. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego (Biblioteka zwojów. Tło Nowego Testamentu, t. 7) Kraków 2000, s. 66–67. (W dalszym ciągu stosować będziemy skrót: Muchowski: Komentarz z podaniem strony).*

⁴ Por. J. A. Fitzmayer SJ, *101 pytań o Qumran*, dz. cyt., s. 63.

W pierwszej kolejności zajmiemy się tekstem 4Q175:

I ...⁵ rzekł do Mojżesza, mówiąc: Słyszałeś brzmienie słów tego ludu, które wypowiadali do ciebie. Mieli słusność we wszystkim, co mówili. Oby było mi dane, żeby /to/ ich serce czuło bojaźń przede mną i przestrzegło wszystkich moich przykazań, przez wszystkie dni, by dobrze się działo im i ich synom, zawsze (Pwt 5, 28–29). Wzbudzę im proroka spośród ich braci takiego, jak ty. I włożę me słowa w jego usta, by mówił im wszystko, co mu polecę. Jeśli będzie ktoś, kto nie będzie słuchać mych słów, które wypowie prorok w moim imieniu, ja zgłoszę roszczenie wobec niego (Pwt 18, 18–19). I podjął swą przypowieść, mówiąc: Przepowiednia Balaama, syna Beora. Przepowiednia męża o przenikliwym oku. Przepowiednia słyszającego słowa Boże i znającego wiedzę Najwyższego, który widzi wizję Wszechmocnego, upada i otwiera oko. Widzę go, lecz nie teraz. Przyglądam się mu, lecz nie z bliska. Gwiazda wyszła z Jakuba /i/ berło /powstało/ z Izraela. Zmiażdży przywódców Moabu i wytnie wszystkich synów Seta (Lb 24, 15–17). I o Lewim mówi: Daj Lewiemu twoje tummim i twoje urim, twemu pobożnemu człowiekowi, którego wypróbowałeś w Massa, i z którym spierałeś się nad wodami Meriba. /On, który/ powiedział do swego ojca: Nie widziałem, i do swej matki: Nie znam cię, i swych braci nie poznał i swego syna nie znał. Bowiem przestrzegał twego słowa i tve przymierze zachowywał. /Sprawili, że zajaśniały/ tve wyroki dla Jakuba, tve Prawo dla Izraela. Składali kadzidło przed twymi nozdrzami i całopalenie na twym ołtarzu. Pobłogosław, Jego dzielność i w czynie jego ręki znajdź upodobanie! Zmiażdż /biodra/ tych, którzy powstają przeciw niemu i nienawidzą go, żeby nie powstawali! (Pwt 33, 8–11). W chwili, gdy Jozue skończył chwalić i dziękować swymi psalmami, powiedział: Przeklęty niech będzie człowiek, który odbuduje to miasto! Na swym pierwotnym założy je i na swym najmłodszym ustawi jego bramy! (Joz 6, 26). Zatem przeklęty niech będzie /człowiek/ Beliala, który powstaje, aby być pułapką myślowego dla swego ludu i ruiną dla wszystkich swych sąsiadów. I powstanie... aby obaj byli narzędziami gwałtu. Ponownie odbudują to miasto. Postawią mu mur i wieże, aby było umocnieniem niegodziwości w kraju i wielką niegodziwością w Izraelu, przerażeniem w Efraimie i Judzie. Będą szerzyć obłudę w kraju i wielkie spustoszenie pośród synów Jakuba. Będą przelewać krew jak wodę na wale Córki Syjonu i na obrzeżu Jerozolimy⁶.

(4Q175)

⁵ Te cztery kopki oznaczają miejsce pozostawione przez pisarza dla nie wymienionego Imienia JHWH, por. G. Ibba, *La Teologia di Qumran (Collana Studi biblici 40)* Bologna 2002, przypis na stronie 45.

⁶ Muchowski: Tekst, s. 122–123.

Tekst datowany jest na pierwszą połowę pierwszego wieku przed Chrystusem, z większej całości zachowało się 30 linijek, które zawierają w pierwszej części cztery cytaty biblijne (trzy z Księgi Powtórzonego Prawa i jeden z Księgi Liczb), a w drugiej części wprowadzony przez cytat z Księgi Jozuego fragment apokryficznego utworu zwanego *Psalmami Jozuego*, którego inne fragmenty znaleziono także w grocie czwartej. Teksty biblijne różnią się od wersji masoreckiej. W Pwt 5, 28–29 czasownik *styszałeś* odnosi się do Mojżesza, a nie do Boga (*styszałem*), jak ma tekst masorecki. Natomiast Pwt 18, 18–19 odpowiada samarytańskiemu tekstowi Wj 20, 21⁷.

W zachowanym tekście wyróżniamy dwie części: pierwsza mówi o tych, których Bóg darzy przychylnością, druga natomiast o potępionych przez Boga. W części pierwszej cztery cytaty zapowiadają kolejno proroka podobnego do Mojżesza (Pwt 5, 28 oraz Pwt 18, 18–19), Mesjasza kapłańskiego jako gwiazdę z Jakuba i Mesjasza z Izraela jako berło z Izraela według zapowiedzi Lb 24, 15–17. Do tych zapowiedzi dodane jest jeszcze błogosławieństwo udzielone Lewiemu przez Mojżesza, a zapisane w Pwt 33, 8–11⁸. Nie ulega więc wątpliwości, że wspólnota esseńska oczekiwała pojawienia się w końcu czasów proroka i dwu Mesjaszy.

W drugiej części dokumentu, na którą składa się cytat z Księgi Jozuego przeklinający tych, którzy odbudują Jerycho, oraz fragment tekstu nazwanego przez J. M. Strugnella⁹ *Psalmami Jozuego*, mowa jest o trzech złych, niegodziwych i przeklętych postaciach – ojcu i dwu synach winnych najcięższych niegodziwości w Jerozolimie i Judei. Wszyscy badacze zgadzają się, że tekst odnosi się do konkretnej sytuacji historycznej związanej z dziejami wspólnoty esseńskiej. Są to ci, którzy prześladowali Mistrza Sprawiedliwości albo członków jego zgromadzenia. W odniesieniu do konkretów wysuwano różne hipotezy.

W ojcu (człowieku Beliala) i jego dwóch synach widziano Szymona Machabeusza i jego synów Judę i Matatiasza. W końcowej części Pierwszej Księgi Machabejskiej opisany jest tragiczny koniec tej trójki w twierdzy Dok koło Jerycha. Namiestnik Jerycha, zięć Szymona, Ptolomeusz postanowił bowiem sięgnąć po władzę, a Szymona oraz jego synów usunąć. Gdy Szymon wizytując miasta przybył do Jerycha wraz z syna-

⁷ Por. Muchowski: Komentarz, s. 154.

⁸ Por. J. A. Fitzmayer SJ, *101 pytań o Qumran*, dz. cyt., s. 63.

⁹ Por. W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, Warszawa 1997, s. 352.

mi Matatiaszem i Judą, został przez Ptolomeusza zaproszony na ucztę do twierdzy Dok. Na ucztę przygotowano dużo napojów. Kiedy Szymon wraz z synami byli już pijani, zostali zamordowani.

Według innej hipotezy mieliby to być Jan Hirkan I, trzeci syn Szymona, który uratował się w obliczu spisku Ptolomeusza, oraz dwaj jego synowie: Arystobul I i Antygon. Mogłaby to być aluzja do budowy pałacu przez Hirkana w pobliżu Jerycha, a tym samym 12 km od Qumran. Prawdopodobnie jednak najbardziej wiarygodną hipotezą jest utożsamienie omawianej trójki z Aleksandrem Janneuszem i jego synami, Arystobulem II i Janem Hirkanem II. Wspomniana w tekście ruina dla wszystkich sąsiadów byłaby aluzją do szeroko zakrojonych podbojów krajów ościennych¹⁰.

W śledzonym tekście występuje pewien paralelizm trzech postaci oczekiwanych na czasy mesjańskie i trzech niegodziwych postaci historycznych, przeklętych przez Boga¹¹, a rzeczywistości oczekiwanej przeciwstawiona jest tragiczna sytuacja historyczna, w jakiej powstał omawiany utwór.

Tekst, nazwany przez jego wydawcę, J. M. Allegro, *Testimonia*, jest ważnym tekstem służącym dla poznania poglądów mesjańskich we wspólnocie esseńskiej, posiada także duże znaczenie jako potwierdzenie, że dla wykazania pewnych prawd w religii żydowskiej stosowano zestawy odpowiednio dobranych cytatów biblijnych. To samo stosowali pierwsi chrześcijanie, gdy chcieli udokumentować świadectwem Starego Testamentu prawdy Ewangelii. W Nowym Testamencie możemy wyróżnić wiele takich zestawów, przed odkryciem jednak rozważanego tekstu wielu uczonych negowało praktykę, której śladem miałyby być nowotestamentalne zestawy. Uważano, że są one wytworem redaktora, a nie funkcjonowały w okresie przedredakcyjnym jako odrębne jednostki literackie¹².

Przejdźmy do drugiego zapowiedzianego już tekstu, który został oznaczony jako 4Q174:

kol. 3

...I nieprzyjacieli nie będzie go dręczyć więcej, ani syn bezprawia więcej gnębić go tak, jak na początku, od dnia, w którym ustanowiłem sę-

¹⁰ Por. Muchowski: *Komentarz*, s. 155; W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, dz. cyt., s. 352.

¹¹ Por. W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, dz. cyt., s. 353.

¹² Por. tamże, s. 351.

dziów nad moim ludem Izraelem (2 Sm 7, 10–11). Odnosi się to do domu, który wzniesie sobie w dniach ostatecznych, jak zostało napisane w Księdze Mojżesza: Świątynię JHWH wzniosą twoje ręce, JHWH będzie królować na wieki wieków (Wj 15, 17–18). Odnosi się to do domu, do którego nie wejdzie nikt z nieobrzezonym sercem, ani z nieobrzezonym ciałem, Ammonita, Moabita, bękart, obcy, ani osiedleniec, nigdy, gdyż moi święci są tam. Wieczna chwała będzie zawsze widziana nad nim. Obcy nie spustoszą go więcej tak, jak spustoszyli na początku świątynię Izraela za ich grzechy. I powiedział, aby wybudować mu świątynię ludzką, aby ofiarowywano mu w niej, przed nim, czyny (nakazane przez) Prawo. I jak powiedział do Dawida: Dam ci wytchnienie od wszystkich twoich nieprzyjaciół (2 Sm 7, 11) – da im wytchnienie od wszystkich synów Beliala, zastawiających pułapki na nich, aby ich zniszczyć..., gdyż przybyli z zamyśłu Beliala, aby wciągnąć w pułapkę Synów Światłości i knuć przeciw nim nieczne plany, by zostali pochwyceni dla Beliala przez ich obciążający winą błąd. I mówi ci JHWH, że wybuduje ci dom. Wyniosę twoje potomstwo po tobie i ustanowię twój królewski tron, na zawsze. Będę ojcem dla niego, a ono będzie dla mnie synem (2 Sm 7, 12–14). Odnosi się to do odrośli Dawida, która nastanie wraz z Wyjaśniającym Prawo, który stanie na Syjonie w dniach ostatecznych, jak zostało napisane: Podniosę szafas Dawida, który upadł (Am 9, 11). Odnosi się to do szafasu Dawida, który upadł, który stanie, aby wybawić Izrael. Midrasz „Szczęśliwy mąż, który nie idzie za radą bezbożnych” (Ps 1, 1). Wyjaśnienie słowa: Wszyscy oni są tymi, którzy zeszli z drogi niegodziwości, jak zostało napisane w Księdze Izajasza, proroka, odnośnie dni ostatecznych: I stało się, że chwyciwszy za rękę odwiódł mnie od chodzenia drogą tego ludu (Iz 8, 11). Odnosi się to do tych, o których zostało napisane w Księdze Ezechiela, proroka, że: nie powinni się więcej kłaść ich bałwanami (Ez 37, 23). Odnosi się to do synów Sadoka i ludzi ich rady... którzy przyjdą po nich do rady zrzeszenia. Dlaczego burzą się narody i ludy mówią puste słowa? Królowie ziemscy stawiają się i władcy zmagają się wspólnie przeciw JHWH i przeciw jego pomazańcowi (Ps 2, 1–2). Wyjaśnienie słowa: królowie narodów i... przeciw wybranym Izraela w dniach ostatecznych.

kol. 4

Jest to czas próby, który nadchodzi na dom Judy, by wytepić w ogniu niegodziwych i zniszczyć wszystkich synów Beliala. Pozostanie reszta wybranych do działu, którzy wypełniają całe Prawo, jak nakazał Bóg przez Mojżesza. To jest czas, o którym zostało napisane w Księdze Daniela, proroka: Niegodziwi czynią niegodziwie i nie pojmują (Dn 12, 10), zaś sprawiedliwi wyjaśniają, wybieleją i oczyszczą się, i lud znający Boga pozostanie silny (Dn 11, 32). Są to ludzie prawdy... po próbie, która do

nich zstąpi... gdy zstępuje... gdy ... Izrael i Aaron... wszyscy... wiedział, że jest to okres... przez wszystkich widzących... nie...

kol. 5

spustoszy... Posłuchaj brzmienia mego wołania, mój Królu i mój Boże, bowiem do ciebie modłę się (Ps 5, 3). Wyjaśnienie tego słowa odnosi się do ostatecznych dni ... bowiem oni...

kol. 6

napisano w Księdze Izajasza, proroka: Nie będą budować, by inny zamieszkał. Nie będą sadzić, by inny zjadł. Bowiem niczym dni drzewa są dni mego ludu i dzieło ich rąk pochłoną moi wybrani. Nie będą się męczyć na marne. Nie będą rodzić się na próżno. Są bowiem potomstwem błogosławionych JHWH (Iz 65, 22–23). Są bowiem...¹³

(4Q174, kol. 3–6)

Tekst ten zachował się w postaci dwudziestu sześciu fragmentów. Dwa z nich zniknęły z Muzeum Rockefellera w Jerozolimie w sposób niewyjaśniony. Rekonstrukcja tekstu została dokonana przez A. Steudel. Zestawiono sześć kolumn (zajmiemy się jedynie kolumnami 3–6), pozostało jednak osiem fragmentów, które nie zostały umiejscowione w zrekonstruowanym tekście¹⁴.

4Q174 określa się jako *Florilegia* – zbiór różnych tekstów zebranych z różnych ksiąg i cytatów biblijnych, zaopatrzonych w odrębny komentarz¹⁵. Jest to wiązanka tekstów, a raczej ich urywków z wyjaśnieniem aktualizującym ich znaczenie. Przytoczony powyżej tekst zawiera cytaty i komentarz do następujących miejsc biblijnych: 2 Sm 7, 10–11; Wj 15, 17–18; 2 Sm 7, 11; 2 Sm 7, 12–14; Am 9, 11; Ps 1, 1; Iz 8, 11; Ez 37, 23; Ps 2, 1; Dn 12, 10; Dn 11, 32; Ps 5, 3; Iz 65, 22–23.

Rozważany utwór, którego czas powstania określa się przez porównanie z innymi pismami na drugą połowę pierwszego wieku przed Chrystusem, ma charakter mesjańsko-eschatologiczny. Przedstawia on wspólnotę esseńską jako nowy Izrael i przeciwstawia świątynię, jaką tworzą wierni Mesjaszowi, świątyni zbudowanej rękoma ludzkimi¹⁶. Chociaż nie mamy tu wyraźnej nauki o Mesjaszu, jednak dla poznania

¹³ Muchowski: Tekst, s. 120–122.

¹⁴ Por. Muchowski: Komentarz, s. 151.

¹⁵ Por. W. Tyloch, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, dz. cyt., s. 342.

¹⁶ Por. tamże, s. 343–344.

mesjańskich poglądów wspólnoty ten tekst także może mieć znaczenie, ukazując treść mesjańskich oczekiwań.

Przejdziemy do kolejnego tekstu; jest nim dokument oznaczony 11Q13:

kol. 2

...I jak mówi: W tym roku jubileuszowym powrócicie każdy do swojej własności (Kpł 25, 13), jak jest napisane: Taki jest sposób umarzania długów: każdy wierzyciel winien umorzyć pożyczkę, której udzielił swemu bliźniemu. Nie będzie jej żądać od swego bliźniego i swego brata, gdyż obwołano umorzenie długów dla Boga (Pwt 15, 2). Wyjaśnienie tego dotyczące dni ostatecznych odnosi się do jeńców, o których mówi: Ogłosić wolność jeńcom (Iz 61, 1), których... i z dziedzictwa Melchizedeka, gdyż... oni są dziedzictwem Melchizedeka, oni, którym pozwoli powrócić do siebie. Ogłosi im wolność, przepuszczając im winy za wszystkie ich przewinienia. Rzecz ta zdarzy się w pierwszym tygodniu jubileuszu, który następuje po dziewięciu jubileuszach. I Dzień Pojednania jest końcem dziesiątego jubileuszu, w którym nastąpi odkupienie wszystkich synów światłości, ludzi działu Melchizedeka. I na wysokościach, odnośnie nich, zostanie ogłoszone, aby oddać im ich zapłatę. Gdyż jest to czas upragnionego roku Melchizedeka, radowania się na sądzie świętych Bożych z panowania prawa, jak jest napisane o nim w Pieśniach Dawida, który powiedział: Bóg stanął w zgromadzeniu Bożym, pośród bogów sądzi (Ps 82, 1). I odnośnie niego powiedział: Ponad nią, na wysokości powróć, Bóg będzie sądzić ludy. I jak powiedział: Do kiedyż będziecie sądzić niesprawiedliwie i okazywać względy niegodziwcom? (Ps 82, 2). Sela. Wyjaśnienie tego odnosi się do Beliala i duchów jego działu, którzy zbuntowali się odwracając się od ustaw Bożych, by czynić zło. Melchizedek dokona pomsty (na mocy) wyroków Bożych w tym dniu i zostaną uwolnieni z rąk Beliala i z rąk wszystkich duchów jego działu. Na pomoc mu stawia się wszyscy bogowie sprawiedliwości, on będzie tym, który stanie na czele wszystkich synów Bożych i obali tę radę. To jest dzień pokoju, o którym powiedział Bóg przez Izajasza, proroka, który powiedział: Jakże piękne są na górach nogi zwiastującego dobrą nowinę, ogłaszającego pokój, zwiastującego dobro, ogłaszającego zbawienie, mówiącego do Syjonu: Twój Bóg króluje (Iz 52, 7). Wyjaśnienie tego: „góry” to prorocy, oni są tymi, którzy... wszystkim... Zaś „zwiastujący” to namaszczonego duchem, o którym Daniel powiedział: aż do namaszczonego, księcia jest siedem tygodni (Dn 9, 25). „Zwiastujący dobro, ogłaszający zbawienie” jest tym, o którym zostało napisane, że go pośle: by pocieszyć rozpaczających... (Iz 61, 2-3). „Pocieszyć rozpaczających”, wyjaśnienie tego: pouczać we wszystkich okresach wieczności... w prawdzie... odejdzie od Beliala i powróci w wyrokach Bożych, tak jak to zostało napisane o nim: Mó-

wiający do Syjonu: Twój Bóg króluje. „Syjon” to zgromadzenie wszystkich synów sprawiedliwości, którzy ustanawiają przymierze, zaprzestają chodzić drogą ludu. „Twój Bóg” to Melchizedek, który uwolnił ich z ręki Beliala. I jak powiedział: Każecie dąć w róg w całym kraju (Kpł 25, 9)¹⁷.

W przytoczonym tekście występują liczne odniesienia do miejsc biblijnych w szczególności wielokrotnie wspominany jest Melchizedek, o którym czytamy w Księdze Rodzaju.

Rozważany tekst oznaczony został jako 11Q13. Został on zapisany pismem przejściowym pomiędzy pismem czasów hasmonejskich a pismem herodiańskim. Pismo takie datuje się na lata 75–25 przed Chrystusem. Są to zatem poglądy z czasów w przededniu narodzin Jezusa. Tekst znaleziono w jedenastu fragmentach, cztery z nich pozwoliły na rekonstrukcję drugiej kolumny, zawierającej opis wydarzeń, które nastąpią w czasach ostatecznych w ramach dziesiątego jubileuszu. Główną treścią jest wybawienie sprawiedliwych z mocy Beliala i złych duchów. Będzie ono analogiczne do powrotu własności w ręce pierwotnych właścicieli w ramach jubileuszu¹⁸.

Tekst stanowi midrasz eschatologiczny. Podobnie jak w czasie jubileuszu własność powraca do rąk pierwotnych właścicieli, tak w eschatologicznym dziesiątym jubileuszu jeńcy, będący w niewoli grzechów, otrzymają wolność. Odkupienie to będzie dotyczyć synów światłości, którzy tu są nazwani ludźmi dzieła Melchizedeka lub dziedzictwem Melchizedeka. Melchizedek dokona pomsty i stanie na czele wszystkich synów Bożych. Nie jest zbyt jasne, czy także do niego odnosi się zastosowanie tekstu z Księgi Daniela o namaszczonego duchem, namaszczonego (mesjaszem), który ma przyjść w przyszłości. Wydaje się jednak, że Melchizedek i Mesjasz są jedną i tą samą osobą. W każdym razie można zadać pytanie, czy przypomnienie tajemniczej postaci Melchizedeka nie ma związku z identyfikacją dwu mesjaszy, na których początkowo czekali esseńczycy, a których stopniowo redukowali do jednego. Melchizedek jako król i kapłan nadaje się do takiej identyfikacji. W podobnej roli występuje w Liście do Hebrajczyków. Chrystus, któremu należy się wszelka władza, jest także kapłanem na wzór Melchizedeka.

¹⁷ Muchowski: Tekst, s. 446–447.

¹⁸ Por. Muchowski: Komentarz, s. 163–164.

Przejdziemy jeszcze do innego tekstu esseńskiego, oznaczonego jako 4Q161:

I wybije pęd z pnia Jessego i latorośl z jego korzeni wyrośnie. I spocznie na nim duch JHWH, duch mądrości i rozumu, duch rady i męstwa, duch wiedzy i bojaźni JHWH, i będzie miał upodobanie w bojaźni JHWH. Nie według tego, co widzą jego oczy będzie sądzić, i nie według tego, co widzą jego oczy będzie rozstrzygać. Będzie sądzić sprawiedliwie biednych i rozstrzygać uczciwie odnośnie ubogich ziemi. Ugodzi ziemię różgą swych ust, a tchnieniem swych warg uśmierci niegodziwego. Sprawiedliwość będzie pasem na jego biodrach, a wierność pasem na jego łądźwiach (Iz 11, 1–5). Wyjaśnienie tego odnosi się do odrośli Dawida, która stanie w dniach ostatecznych jego wrogów i Bóg wesprze go duchem odwagi tron chwały, świętą koronę i kolorowo haftowane szaty w jego ręce. Wszystkimi ludami będzie władać i Magog jego miecz będzie sądzić wszystkie ludy. I jak powiedział: Nie będzie sądzić według tego, co widzą jego oczy, i nie będzie rozstrzygać według tego, co słyszą jego uszy. Wyjaśnienie tego: i tak, jak uczą go, tak będzie sądzić, i według ich wypowiedzi z nim wyjdzie jeden ze znamienitych kapłanów, a w jego ręce będą szaty¹⁹

(4Q161, 8–10, 3, 11–24)

Z rękopisu, który złożono z dziesięciu fragmentów, interesuje nas część kolumny trzeciej. Całość stanowi peszer²⁰ do Księgi Izajasza i charakteryzuje się tym, że przytacza dość obszerne fragmenty księgi biblijnej i opatruje je także obszernym komentarzem. Znany nam tekst komentuje fragment Księgi Izajasza od 10, 22 do 11, 5. Przytoczony natomiast fragment zajmuje się Iz 11, 1–5.

Całość stanowi wezwanie do zaufania Bogu w obliczu grożącej inwazji asyryjskiej, obietnicę zwycięstwa i zapowiedź Mesjasza. Komentarz podkreśla oczekiwania eschatologiczne, a Mesjasz, który ma przyjść w czasach ostatecznych zapowiadany jest jako wódz, władca i sędzia narodów. Jeżeli mowa jest o tronie chwały, świętej koronie i kolorowo haftowanych szatach, to oznacza to bezpośrednie wspieranie tegoż Mesja-

¹⁹ Muchowski: Tekst, s. 108.

²⁰ Termin *peszer* oznacza wyjaśnienie tajemnicy, które pochodzi z oświecenia Bożego. Jest to forma egzegezy, w której komentator najpierw cytuje tekst biblijny, a następnie daje mu objaśnienie, będące dostosowaniem tekstu do sytuacji lub historii wspólnoty. Por. S. Mędała CM, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej* (Biblioteka Zwojów. Tło Nowego Testamentu, t. 1) Kraków 1994, s. 68.

sza przez Boga i wojska aniołów. W tym komentarzu także podkreślona została rola kapłanów²¹.

Omawiany tekst jest więc kolejnym wkładem w poznanie mesjańskiej myśli esseńczyków. Przejdźmy jeszcze do następnego dokumentu, który oznaczony jest jako 4Q246:

kol. 1

...duch Boży spoczął na nim, upadł przed tronem. Następnie powiedział: Królu Wieczny! Złosisz się i zębami swymi zgrzytasz... objawił ci i wszystko to nadchodzi do wieczności... wiele, ucisk nadejdzie na ziemię... wielka rzeź w krajach... królem Syrii i Egiptu. ...i stanie się wielki na ziemi. ...będą czynić i wszyscy będą służyć mu... wielkim będzie nazywany i jego imieniem będzie tytułowany.

kol. 2

Syn Boży, będą mówili o nim. Synem Najwyższego będą go nazywać. Jak komety, które widziałeś, takie będzie ich królestwo. Lata będą królować na ziemi i wszystko zdepczą. Lud lud zdepcze, a kraj kraj, aż wystąpi lud Boży i wszyscy polegą od miecza. Jego królestwo będzie królestwem wiecznym, a wszystkie jego drogi będą w prawdzie. Osądzi ziemię w prawdzie i każdy będzie zachowywał pokój. Miecz zniknie z ziemi i wszystkie kraje oddadzą mu hołd. Bóg wielki w swojej mocy poprowadzi mu wojnę, ludy odda w jego ręce, wszystkie rzuci przed niego. Jego władza będzie władzą wieczną i wszystkie otchłanie²²

(4Q246)

Rękopis datuje się na rok około 25 przed Chrystusem. Tekst ma charakter apokaliptyczny i eschatologiczny, stąd nazwano go *Apokalipsą aramejską* (napisana jest po aramejsku)²³. Jest to wyjaśnienie wizji, na podstawie podobieństw tematycznych, literackich i językowych przypuszcza się, że wyjaśniającym jest Daniel, stąd inna nazwa tego dokumentu: *Apokryf Daniela*. Przedstawia on nieszczęścia, jakie mają spaść na kraj, a następnie zapowiada nastanie władcy. Władca ten nazwany jest *Synem Bożym* oraz *Synem Najwyższego*. Wszyscy będą mu służyć. Na końcu wystąpienie ludu Bożego doprowadzi do wiecznego królestwa i trwałego pokoju.

²¹ Por. Muchowski: Komentarz, s. 138–139.

²² Muchowski: Tekst, s. 176.

²³ Por. G. Ibba, *La Teologia di Qumran*, dz. cyt., s. 51.

Wystąpienie tłumaczącego wizję najprawdopodobniej było umiejscowione na dworze jakiegoś króla historycznego, podobnie jak ma to miejsce w Księdze Daniela. Oczywiście jest to wystąpienie fikcyjne, ale z powołaniem się na pewne historyczne okoliczności. Wśród uczonych nie ma zgody na to, kim jest zapowiadany władca. Różne opinie widzą w nim albo mesjasza, albo króla z rodu Dawida, albo jakiegoś innego władcę, jak na przykład zaproponowany przez J. T. Milika Aleksander Balas, który podawał się za syna Antiocha IV, imię przyjął po Aleksandrze Wielkim (*wielkim będzie nazywany i jego imieniem będzie tytułowany*), a używał także określenia Teopator²⁴. On nadał Jonatanowi godność arcykapłańską.

Widzimy, że mesjańskie poglądy esseńczyków w tym wypadku nie są zbyt przemawiające dla interpretatorów tekstu, może tu dochodzić do głosu także mesjanizm widzący zbiorowego mesjasza w ludzie Bożym.

Zanim przejdziemy do ogólnego podsumowania przytoczonych tekstów i zobaczenia mesjańskich poglądów esseńczyków na tle ich teologii, zatrzymamy się jeszcze nad dwoma fragmentami dokumentów, nie cytując ich całości, a jedynie części, mające znaczenie dla naszej problematyki. Pierwszym jest fragment dokumentu 4Q252:

kol. 5 frag. 6

...(zob. Rdz 49, 10) (godność) władcy nie zostanie odsunięta od plemienia Judy. Dopóki Izrael ma władcę, (Jr 33, 17) nie przestanie zasiadający należeć do (potomków) Dawida. Berło bowiem jest oznaką praw królewskich. Tysiące Izraela to „nogi” Aż do przyjścia mesjasza sprawiedliwości, odrośli Dawida. Jemu bowiem i jego potomstwu zostały dane prawa królewskie do jego ludu, po wieczne pokolenia. Jako, że przestrzegaj Prawa, z ludźmi zrzeczenia, ponieważ jest to zbór ludzi... dał²⁵

(4Q252, 5, 1–7)

Dokument, z którego wzięty jest powyższy fragment, jest kompilacją cytatów z Księgi Rodzaju (rozdziały 6–49) i odpowiadających im komentarzy w formie peszeru. Szczególnym zainteresowaniem cieszy się problem błogosławieństwa i przekleństwa. Dokument pochodzi z ostatnich dziesięcioleci pierwszego wieku przed Chrystusem²⁶.

²⁴ Por. Muchowski: Komentarz, s. 313–314.

²⁵ Muchowski: Tekst, s. 181

²⁶ Por. Muchowski: Komentarz, s. 160.

Rozważany fragment związany jest z Rdz 49, 10 i odwołuje się do Księgi Jeremiasza (33, 17). Te teksty biblijne tłumaczone są w sensie mesjańskim, przyszłego Mesjasza nazwano *mesjaszem sprawiedliwości i odroślą Dawida*. Mamy tu zatem reprezentowany mesjanizm królewski²⁷.

Jeszcze fragment dokumentu 4Q541:

frag. 9 kol. 1

...synowie jego pokolenia... i wielka będzie jego mądrość. Odkupi wszystkich synów swego pokolenia. Zostanie posłany do wszystkich synów swego ludu. Jego słowo będzie niczym słowo niebios, a jego nauka będzie podług woli Boga. Jego wieczne słońce zaświeci. Jego światło zajaśnieje na wszystkich krańcach ziemi. Nad ciemnością zaświeci. I wtedy ciemność zniknie z ziemi, a mgła z ładu. Wiele słów przeciw niemu powiedzą. Liczne będą kłamstwa. Plotki przeciw niemu będą wymyślać, wszelkie niktzemności o nim będą mówić. Jego złe pokolenie obali...będzie i gdyż kłamstwo i gwałt powstanie. Lud zbłądzi w jego dniach i zbroczą²⁸

(4Q541, 9, 1, 1-7)

4Q541 jest tekstem wyraźnie przynależącym do gatunku testamentów i uważany jest za część tak zwanego *Dokumentu Lewiego*, którego kompozycja znajduje się we fragmentach w jednym tekście z groty pierwszej i ośmiu z groty czwartej. Dokument 4Q541 stanowi końcową część tej kompozycji²⁹.

Charakter dokumentu jest eschatologiczny. Misje odkupienia ludu ma wypełnić zagadkowy kapłan, który spotka się z kłamstwem i prześladowaniem, jego światło zajaśnieje na wszystkich krańcach ziemi, zwalczy ciemność i mgły, lecz lud zbłądzi. Światło jest zbawczym dziełem Boga, panowanie ciemności to sfera zła³⁰. W tej postaci niektórzy odkrywają analogie do Jezusa³¹.

Zakończyliśmy przegląd tekstów esseńskich i przejdziemy do ogólnego omówienia, w którym także będziemy się powoływać na teksty, ale będą to na ogół jedynie pojedyncze wiersze.

²⁷ Por. G. Ibba, *La Teologia di Qumran*, dz. cyt., s. 47.

²⁸ Muchowski: *Tekst*, s. 406.

²⁹ Por. Muchowski: *Komentarz*, s. 283.

³⁰ Por. G. Ibba, *La Teologia di Qumran*, dz. cyt., s. 47.

³¹ Por. Muchowski: *Komentarz*, s. 287.

Przegląd tekstów qumrańskich, jakiego dokonaliśmy, świadczy o istniejącym we wspólnocie esseńskiej oczekiwaniu przyszłego indywidualnego mesjasza, który przyjdzie w czasach ostatecznych i zasiądzie wraz ze zgromadzeniem na eschatologicznej uczcie. Mesjasz Izraela będzie podlegał Mesjaszowi z Aarona.³²

O oczekiwaniu dwu mesjaszy czytamy w *Dokumencie Damasceńskim*:

To jest reguła dla osiedli obozowych. Postępujący według nich w okresie nie-godziwości, do wystąpienia mesjasza Aarona i Izraela...³³

(CD-A 12, 22 – 13, 1)

To jest objaśnienie praw, według których winni sędzić aż do wystąpienia mesjasza Aarona i Izraela, który zmaże ich przewinienie³⁴.

(CD-A 14, 18–19)

Ci uratują się w okresie nawiedzenia, pozostali zaś zostaną wydani pod miecz, gdy przyjdzie mesjasz Aarona i Izraela³⁵.

(CD-B 19, 10–11)

{od dnia} jedynego nauczyciela, aż do wystąpienia mesjasza z Aarona i z Izraela. I takie jest prawo dla wszystkich wstępujących do zgromadzenia ludzi doskonałej świętości³⁶.

(CD-B 20, 1–2)

To oczekiwanie odnajdujemy także w *Regule Zgromadzenia*:

nie oczyścili swej drogi, oddzielając się od bezprawia i idąc drogą doskonałości. Nie powinni oni odstępować od żadnej rady Prawa i chodzić w całej krnąbrności swych serc. Będą sądzeni według pierwszych praw, przez które rozpoczęli swoją poprawę ludzie zrzeczenia, aż do przyjścia proroka i mesjaszy Aarona i Izraela³⁷

(1QS 9, 9–11)

³² Por. 1Q28q II 11–22.

³³ Muchowski: Tekst, s. 209.

³⁴ Muchowski: Tekst, s. 211.

³⁵ Muchowski: Tekst, s. 213

³⁶ Muchowski: Tekst, s. 214.

³⁷ Muchowski: Tekst, s. 35.

Ten niewielki przegląd wzmianek o mesjaszu z Aarona i z Izraela upoważnia nas do wyciągnięcia wniosku, że dla esseńczyków ważniejszy był Mesjasz z Aarona, występuje on bowiem zawsze na pierwszym miejscu. Ponadto warto zwrócić uwagę, że w *Dokumencie Damasceńskim* określenie odnoszone do dwu Mesjaszy często sformułowane jest w liczbie pojedynczej jako *Mesjasz Aarona i Izraela*³⁸.

Testimonia (4Q175), opierając się na tekstach biblijnych z Księgi Powtórzonego Prawa i Księgi Liczb, rozszerzają oczekiwania na trzy postaci: proroka, podobnego do Mojżesza, Mesjasza kapłańskiego i Mesjasza – króla.

Natomiast 11Q13 zdaje się identyfikować Mesjasza z Melchizedekiem, królem i kapłanem, co może być wyrazem identyfikacji dwu mesjaszy. Tekst wypowiada oczekiwanie na odkupienie synów światłości, które ma być wzorowane na powrocie własności do rąk pierwotnych właścicieli w roku jubileuszowym. Odkupieni stanowiąc będą zgromadzenie na Syjonie.

Na podstawie dokumentu 4Q161 możemy śledzić oczekiwania eschatologiczne związane z przyjściem Mesjasza, który będzie wodzem, władcą i sędzią narodów. Nie ma tu mowy o mesjaszu kapłańskim, ale rola kapłanów jest wyraźnie podkreślona.

Innymi określeniami Mesjasza są nazwanie go mesjaszem sprawiedliwości i odroślą Dawida (4Q252).

Ostatni ze śledzonych w przeprowadzonym przeglądzie tekstów (4Q541) misję eschatologicznego odkupienia przypisuje tajemniczemu kapłanowi.

Oprócz wyraźnych świadectw o przyszłym mesjaszu osobowym, teksty apokaliptyczno-eschatologiczne, jak na przykład 4Q246, nie mówią jasno o mesjaszu, może tam natomiast dochodzić do głosu mesjanizm, który w zgromadzeniu widzi zbiorowego mesjasza. Florilegia (4Q174) zaś obrazują eschatologiczne oczekiwanie, wcale nie mówiąc o mesjaszu, natomiast przedstawiając wspólnotę esseńską jako nowy Izrael czasów mesjańskich.

Poglądy mesjańskie esseńczyków, jak widzimy, nie są jednolite, a przede wszystkim musimy zdać sobie sprawę z tego, że znamy je jedynie fragmentarycznie. Jediną drogą ich poznania są manuskrypty qumrańskie, ale wiele z nich zachowało się w małych odcinkach, spr-

³⁸ Por. J. A. Fitzmayer SJ, *101 pytań o Qumran*, dz. cyt., s. 62.

wiających trudności przy składaniu, a po złożeniu niekompletnych. Niemniej to, co możemy powiedzieć, jest i tak bardzo ważne dla poznania rozwoju idei mesjańskiej w pobiblijnej myśli żydowskiej.

Mesjanizm esseńczyków wkomponowany jest w całość ich poglądów teologicznych i dlatego na tę całość trzeba popatrzeć choćby bardzo pobieżnie.

Jedną z podstawowych zasad doktryny esseńskiej jest twierdzenie o istnieniu dwu Duchów, które przewodzą dobru i złu. Nie są oni bogami, gdyż istnieje jeden tylko wszechmogący Bóg, który jest stwórcą wszystkiego, a zatem także dobra i zła, oraz Duchów, które stoją na ich czele. Są to z jednej strony Książę światła, będący Aniołem prawdy, a z drugiej strony Duch zła, Książę lub Anioł ciemności, Belial, Szatan. Duchom tym towarzyszą inne duchy dobre i złe, a dobro i zło odnosi się także do ludzi, którzy dzielą się na dobrych i złych, Synów światłości i Synów ciemności. Są oni takimi od stworzenia. W doktrynie esseńskiej istnieje przeznaczenie umieszczające po jednej lub po drugiej stronie³⁹. Bóg, który ustanowił przeznaczenie, zarządza wszystkimi sprawami świata, który nieubłaganie zmierza do wyznaczonego mu końca⁴⁰.

Cały świat i historia są polem walki dobra ze złem, która będzie trwała do końca czasów. Walka ta jest instrumentem Bożych zamysłów i ostatecznie wykazuje Jego potęgę. Historia zdąża do rzeczywistości ostatecznej, w której zwycięży sprawiedliwość⁴¹.

W czasach wystąpienia esseńczyków panowało ogólne przekonanie o bliskim końcu czasów, czego świadectwem, oprócz pism qumrańskich, jest kanoniczna Księga Daniela. Założyciel esseńczyków odniósł eschatologiczne zapowiedzi proroków do wydarzeń sobie współczesnych, traktując je jako końcowe. Po jego śmierci esseńczycy przenieśli oczekiwanie końca na rok 70 przed Chrystusem, a gdy to się nie sprawdziło, na rok 70 po Chrystusie⁴².

Na takim tle rysuje się wyraźniej esseńska myśl mesjańska. Na końcu historii dobro zwycięży zło, z tym zwycięstwem związane są funkcje

³⁹ Por. E.-M. Laperrousaz, *Gli Esseni secondo la loro testimonianza diretta* (Leggere oggi Bibbia 3.8) Brescia 1988, s. 75–82.

⁴⁰ Por. J. A. Fitzmayer SJ, *101 pytań o Qumran*, dz. cyt., s. 61.

⁴¹ Por. G. Ibba, *La Teologia di Qumran*, dz. cyt., s. 41.

⁴² Por. H. Stegemann, *Esseńczycy z Qumran, Jan Chrzciciel i Jezus* (Biblioteka Zwojów. Tło Nowego Testamentu, t. 9) przekł. Z. Małecki i A. Tronina, Kraków 2002, s. 240.

mesjasza, którego jednak przedstawiano sobie na różne sposoby. Przeglądając teksty qumrańskie i zastanawiając się nad treściami mesjańskimi w nich zawartymi nie uwzględnialiśmy porządku chronologicznego ich pochodzenia, biorąc pod uwagę raczej obszerność świadectwa i przechodząc od tekstów dłuższych do krótszych, od bogatszych do uwzględniających jedynie pewne aspekty. Widzieliśmy jednak różne ujęcia problemu mesjańskiego, które teraz postaramy się omówić w chronologicznym porządku. Warto zauważyć, że ten porządek nie zawsze musi się zgadzać z datacją dokumentów, dotykamy bowiem pewnych trendów ewolucyjnych w myśli mesjańskiej esseńczyków, a poszczególne obrazy mogą występować także w dokumentach akurat z innego czasu.

F. Manns⁴³ dzieli ewolucję pojęć mesjańskich esseńczyków na cztery etapy. Pierwszy z nich to czasy machabejskie. W tym czasie mesjanizm indywidualny dopiero się pojawia, nie jest więc bogato reprezentowany w pismach i ma charakter królewski ze wskazaniem na mesjasza jako potomka Dawida. Jest to zrozumiałe w sytuacji, gdy po władzę polityczną sięgają bohaterowie walki o wyzwolenie religijne i narodowe przeciw Seleucydom. Ponieważ jednak oni sami (za wyjątkiem Judy Machabeusza) od tych samych Seleucydów przyjmują nienależny im urząd arcykapłana, wzbudzają przez to sprzeciw, którego skutkiem jest stwierdzenie, iż to nie oni są oczekiwanymi władcami, i że przyjdzie w przyszłości inny, prawdziwy, namaszczony. Do niego także odnosi się liczne wzmianki Starego Testamentu o potomku Dawida, który ma w przyszłości zapanować. Wzmianki te literalnie odnosiły się do oczekiwanych w historii postaci, Salomona jako budowniczego świątyni, Ezechiasza i Jozjasza jako królów reformatorów, do przywódcy, który wyprowadzi naród z Babilonii. W tym ostatnim wypadku tytuł mesjasza otrzymał także Cyrus, ale realizacją oczekiwań był Zorobabel. W tej nowej sytuacji, w jakiej powstaje myśl esseńska, wszystkie oczekiwania na potomka Dawida przenosi się już nie na historycznego, ale eschatologicznego mesjasza.

Drugim etapem są czasy hasmonejskie. W tym czasie oczekuje się we wspólnocie esseńskiej proroka eschatologicznego i dwu mesjaszy, jednego kapłańskiego, pochodzącego od Aarona i drugiego królewskie-

⁴³ F. Manns, *Il Giudaismo. Ambiente e memoria del Nuovo Testamento (Studii Biblici, 26)*, przekł. R. Fabbri, Bologna 1995, s. 190.

go, z Izraela. Oczekiwanie proroka eschatologicznego wzięte jest z zapowiedzi Księgi Powtórzonego Prawa, gdzie Mojżesz zapowiada takiego proroka, jakim był on sam.

Wzbudzę im proroka spośród ich braci, takiego jak ty, i włożę w jego usta moje słowa, będzie im mówił wszystko, co rozkażę (Pwt 18, 18).

W zapowiedzi tej egzegeci dostrzegają zapowiedź całego nurtu prorockiego, jaki miał miejsce w religii Izraela⁴⁴. Oczekiwanie tego proroka jako indywidualnej postaci poświadczane jest w okresie machabejskim w Pierwszej Księdze Machabejskiej w związku z odbudową ołtarza po profanacji za Antiocha IV Epifanesa oraz przy określeniu trwałości panowania Szymona.

Przyszła im jednak dobra myśl, żeby go rozwalić, aby nie było dla nich hańbą to, że poganie go zbezczeszili. Rozwalili więc ołtarz, a kamienie złożyli na oznaczonym miejscu na świątynnej górze, na tak długo, aż się ukaże prorok i nimi rozporządzi.

(1 Mch 4, 45–46)

Żydzi i kapłani postanowili, iż Szymon będzie ich władcą i arcykapłanem na wieki, tak długo, aż powstanie wiarygodny prorok.

(1 Mch 14, 41)

Myśl o dwu mesjaszach ma biblijne podstawy w Księdze Zachariasza. W związku z wizją świecznika i dwu oliwek wizjoner pyta:

Co oznaczają te dwie gałązki oliwne, z których złotymi rurkami płynie złota oliwa? Nie wiesz – odpowiedział mi – co one oznaczają? Odrzekłem: Nie, panie mój! I wyjaśnił: To są dwaj pomazańcy, którzy stoją przed Panem całego świata.

(Za 4, 12–14)

O nich wyraźnie mówi dalszy fragment Księgi Zachariasza:

Weź srebro i złoto, każ sporządzić koronę i uwieńcz nią głowę Jozuego, syna Josadaka, arcykapłana. Powiedz mu tak: Tak mówi Pan Zastępów: Przyjdzie mąż, a imię jego Odrośl. Na miejscu swoim wyrośnie i zbuduje świątynię Pańską. On zbuduje świątynię Pańską i będzie nosił odznaki majestatu. Jako panujący zasiądzie na tronie swoim. A kapłan

⁴⁴ Por. T. Jelonek, *Prorocy Starego Testamentu (Biblia dla wszystkich)*, Kraków 1993, s. 22.

również zasiądzie na swoim tronie. Zgoda i jednomyślność połączy obydwóch.

(Za 6, 11–13)

W tekście oryginalnym ci, których symbolizują oliwki, nie zostali nazwani mesjaszami (choć tak tłumaczy Biblia Tysiąclecia), ale *synami [świeżej] oliwy*, co Septuaginta tłumaczy jako *synowie tłustości*. Nie wchodząc w niuanse, można jednak stwierdzić, że Jozue, arcykapłan i Zorobabel jako przywódca świecki są namaszczeni i jako tacy przejdą do potomności jako wzór mesjanizmu realizowanego przez dwu mesjaszy. Idea ta nie tylko nawiązuje do biblijnego zaplecza, ale także jest negatywną odpowiedzią na sytuację połączenia obu władz w rękach Hasmonejczyków⁴⁵. Gorsząc się z zaistniałego zjednoczenia władzy królewskiej i arcykapłańskiej w jednym ręku przedstawicieli dynastii hasmonejskiej, esseńcyzy oczekiwali, że w czasach eschatologicznych nastąpi znów ustanowiony poprzednio porządek dwu władz i dlatego pojawią się dwaj mesjasze. Jeden będzie z rodu Aarona, a tego koniecznego warunku dla sprawowania urzędu arcykapłana brakowało Hasmonejczykom, którzy wywodzili się z pokolenia Lewiego, ale nie z rodu Aarona. Drugi mesjasz będzie z Izraela; nie występuje tu wyraźne stwierdzenie jego przynależności do pokolenia Judy i rodu Dawida.

Spośród dwu mesjaszy zawsze na pierwszym miejscu wymieniany jest mesjasz z Aarona. Władza kapłańska w oczekiwanym czasie eschatologicznym będzie mieć pierwszeństwo nad królewską.

W czasach, w których Pompejusz ustalił w Judei nowy porządek polityczny, choć pozostawił jeszcze dynastię hasmonejską przy władzy całkowicie zależnej od Rzymu, pojawia się nowa terminologia, która mówi o mesjaszach z Aarona i Izraela jako o jednej postaci.

W ostatnim etapie, wyróżnionym przez F. Mannsa, który przypada na panowanie Heroda, w oczekiwaniu mesjańskim podkreśla się rolę najwyższego kapłana. Czy był to wyraz lojalności wobec władcy, któremu nie chciano przeciwstawić innego króla, czy szczególna asekuracja wobec wybujałych ambicji Heroda, które prowadziły go do usuwania ze swej drogi wszystkich, nawet domniemanych konkurentów? Wiadomo,

⁴⁵ Por. S. Cavalletti, *Il giudaismo intertestamentario* (Leggere oggi Bibbia 3.14) Brescia 1991, s. 61.

że stosunki między Herodem a esseńczykami były poprawne i byli oni w pewnym sensie szczególnie faworytami Heroda⁴⁶.

W ujęciu chronologicznym przeglądnęliśmy zmieniający się obraz oczekiwań mesjańskich wspólnoty esseńskiej. Te poglądy z pewnością formowały poglądy na temat Mesjasza, jakie istniały w czasach Jezusa i w ramy których starano się wtłoczyć niezwykle fenomen, jakim było Jego wystąpienie i działalność. Te ramy okazały się zbyt ubogie, ale tłumaczą nam wiele faktów ewangelicznych. Uczniowie po Chrystusowym zmartwychwstaniu będą mogli poszerzyć te ramy, aby w ten sposób zrozumieć Chrystusa i na nowo odczytać Stary Testament. Ramy natomiast, o których mówimy, będą się nadal rozwijać w łonie judaizmu, choć jego odcięcie się od chrześcijaństwa dokonane w Jawne, nigdy nie pozwoli mu na pełną releksję orędzia starotestamentalnego.

⁴⁶ Por. H. Stegemann, *Esseńczycy z Qumran...*, dz. cyt., s. 312.

Messianism in Views of the Essenes

Summary

The discovery of written documents in Qumran made it possible for us to find the first traces of awaiting an individual Messiah in the Essene writings; an idea which helped to read many Biblical texts anew. This heritage of Israel – the views of the Essenes on the matter considered were not only theirs, but thanks to their writings we can learn about them – will be a stepping-stone to the Christian understanding of Messianism and will develop further in Judaism.

We therefore survey the Qumran texts, which testify to the awaiting an individual Messiah in the Essene community; the one who will come in the last times and will sit together with the gathering at an eschatological feast. The Messiah of Israel will be subjected to the Messiah of Aaron.

Messianic views of the Essenes are not uniform, and we must remember that we know them only fragmentarily. However, what we can say is very important for learning about the development of the Messianic idea in the post-Biblical Jewish thought.

Messianism of the Essenes is introduced into the whole system of their theological views and because of that these views will be briefly characterised in order to proceed to the Messianic thought. At the close of history the good will conquer the evil, and it is with this victory that the functions of the Messiah are connected; the Messiah, however, is presented in various ways. F. Manns divides the evolution of Messianic notions of the Essenes into four stages and in such a chronological pattern the picture of the Essene Messianism is surveyed.